

2013/1

FORMA

az ismeretlen

HU ISSN 1787-9116

az ismeretlen **FORMA** a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Rajzi és Formaismereti Tanszékének művészeti és tudományos periodikája

2013/1 - 10. évfolyam

HU ISSN 1787-9116

Szerkesztőbizottság / Editorial Board

Balogh Balázs	HU	Konok Tamás	HU	Nagy Dénes	HU
Balogh István	HU	Kő Pál	HU	Nemes Gábor	HU
Claudio Guerri	AR	Iris Mach	AT	Ordasi Zsuzsa	HU
Hantos Károly	HU	Megyik János	HU	Janusz Rębielak	PL
William S. Huff	USA	Patricia Muñoz	AR	Ryuji Takaki	JP
Borut Juvanec	SI	Mengyán András	HU	Joshinori Teshima	JP
				Varga Levente	HU

E szám lektorai / Publisher's rReader

Balogh István
Konok Tamás

Kiadó / Editor

BME Rajzi és Formaismereti Tanszék

Felelős kiadó / Managing Editor

Balogh Balázs

Layout és szerkesztés / Layout and Editing

Sebestény Ferenc
Váli István Frigyes

Szerkesztőség / Address

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Rajzi és Formaismereti Tanszék
H-1111 Budapest Műegyetem rakpart 3. III. emelet 1.
Telefon: +36-1-4633048
Fax: +36-1-4633171
www.rajzi.bme.hu
rajzi@rajzi.bme.hu

Készült a Belügyminisztérium támogatásával

Tartalomjegyzék

Sebestény Ferenc DLA	2	Tér és mozgás összefüggéseinek elméleti és kísérleti vizsgálata, gyakorlati alkalmazása az építészképzésben*
Váli István Frigyes DLA	14	Faleronei művésztelep*

A szerzők:

Sebestény Ferenc DLA - okleveles építészmérnök vezető tervező, díszlet- és látványtervező a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar, Rajzi- és Formaismereti Tanszékének oktatója, egyetemi adjunktus.

Művészeti alkotó- és kutatási területe a kortárs színházi és építészeti tér összefüggéseinek elméleti és kísérleti vizsgálata.

Váli István Frigyes DLA - okleveles építészmérnök,

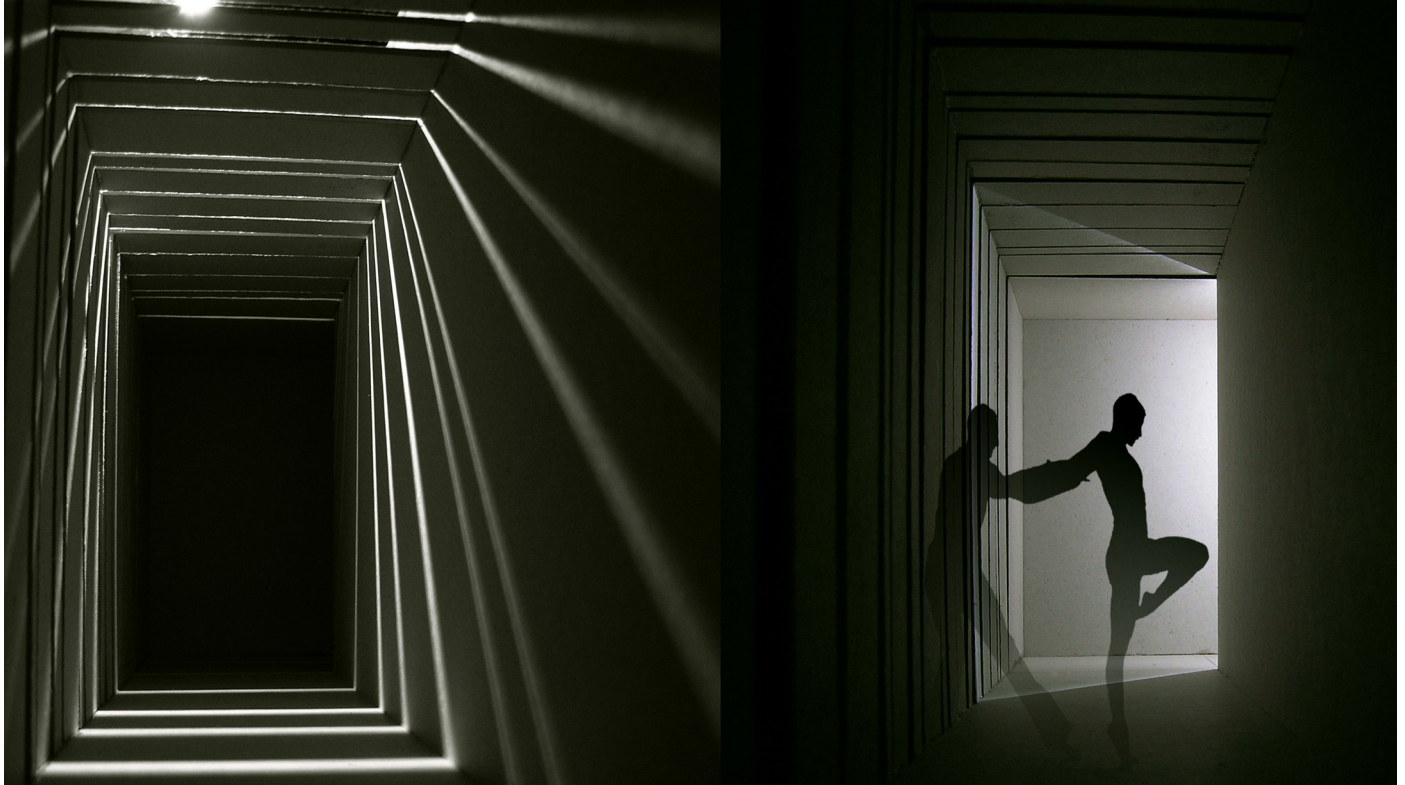
a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar, Rajzi- és Formaismereti Tanszékének oktatója, egyetemi adjunktus.

A Faleronei Művésztelep alapítója. Kutatási területe az építészet és a tipográfia kapcsolata, építészet és arculattervezés .

* A cikkek a szerzők 2012-ben megvédett doktori értekezései részleteinek felhasználásával készültek

Tér és mozgás összefüggéseinek elméleti és kísérleti vizsgálata, gyakorlati alkalmazása az építész képzésben

Space and Motion... Motion is, on the one hand, the main tool involved in learning and experiencing space, and on the other hand, an inspiration for spatial creation. Spatial experiments in architecture education intend to develop exactly that individual - experiential - inner sense (of space) which is fundamental for architectural abstraction. Substantive experience, analysis and consciousness of the visual and mental effects, perceived in different space forms or life-scale spatial situations, form the structure of a particular teaching method, which is centred on motion-based spatial analysis and design approach. While revealing space through motion provides a more personal and deeper experience, motion-inspired spatial design is, in fact, shaped by the inside experience (mental sensation) of motion. A part of the applied methods in creative work and education

Sebestény Ferenc: Kollázs. Cserna László: Apokrif című filmjének tere (Tér és Mozgás kurzus, 2007.) és egy táncmozdulat a Variációk című előadásból, 2011

Részletek a doktori értekezésből:

...

Amikor 2001 februárjában a Budapesti Műszaki Egyetem Építész mérnöki Karán elindítottam „Tér és mozgás” című kurzusomat, az a szándék vezérelt, hogy az építészeti tervezés területén, valamint a kortárs színházi világban szerzett tapasztalataimat és alkotói élményeimet egy új szemléletű, elméleti és gyakorlati alapokon nyugvó oktatási tematikában bontakoztassam ki. Igazolni akartam meggyőződésemet, hogy a mozgástanulmányokon és a térérzékelés vizsgálatán alapuló térkísérletek során szerzett személyes tapasztalatok, az új szemléletű tervezési feladatok, a társzművészetek és művészek kapcsolódása révén kialakuló impulzív alkotói közeg, a hagyományos és digitális technikák kombinációi inspirálóan hatnak majd a hallgatókra, felszabadítják kreativitásukat, fejlesztik asszociációs és absztrakciós készségüket, végső soron pedig segítséget nyújtanak egy összetettebb, nyitottabb építészalkotói karakter kifejlődésében.

Az eltelt tíz év alatt ez a téma – a tantárgy eredményessége mellett – az oktatás keretein kívül is bizonyította létjogosultságát. A mozgás és tér viszonyának vizsgálata elméleti kutatásterületemmé vált, a térkísérletek továbbfejlesztésére pedig kortárs színházi környezetben nyílt lehetőségem, ahol neves rendezők, koreográfusok, táncosok, képzőművészek, látványtervezők, videó- és filmművészek voltak alkotótársaim. Számos hazai és külföldi táncelőadás, nemzetközi workshop, kiállítás és konferencia született e munka nyomán. A Gaál Mariann koreográfussal közösen létrehozott, a Pécsi Balett társulatának közreműködésével 2011. május 17-én Budapesten, a Nemzeti Táncszínházban „Haláltánc-variációk” címmel bemutatott előadás e kutató- és alkotómunka egyik fontos állomásának tekinthető. A színpadi tér és a tánc viszonyát, valamint a mozdulat terének megragadását és kivetülését elemző színházi kísérlet összegzi és újszerű eszközökkel mutatja be az elméleti kutatások és művészeti kísérletek eredményeit.

A tér kétszer

Az első: építészet. A 90-es évek végétől rendszeresen vezetek – hallgatók számára szervezett – hazai és határainkon túli műemlékfelmérési gyakorlatokat és tematikus kirándulásokat. Egy alkalommal, a francia gótikus katedrálisokat sorra vevő utunkon a Húsvétot megelőző napokban, Beauvais XIII-XVI. század között épült – és befejezetlenségében is impozáns – templomát kerestük fel.

Késő este van már, mikor a városba érkezünk, lélekben felkészülve arra, hogy a „csonka katedrális” csak kívülről tudjuk megtekinteni. A telihold által megvilágított, elképzelhetetlenül merész gótikus szerkezet, az ellenfényben kirajzolódó támpillérek és gazdagon faragott támívek áttört rendszere káprázatos látványt nyújt. Egy férfi épp az oldalbejárat felé tart, és látva elragadtatásunkat, betessékel minket a templomba. Bent szokatlan sötétség fogad. Csak egy halvány lámpafény a szentélyben és két fákyla lángja, melyek a súlyos

is based on traditional graphical and modelling approach, such as the different space-transformation models or mobile structures, so-called 'mobillions', or graphics, models, intended to grasp the momentum and rhythm of motion; while others apply experimental media, special creative approaches or devices, such as performances in contemporary theatrical spaces, in 'found' or created spaces, or in other intermedial creative medium.

My aim is to establish art-creative groups and develop projects that are based on the co-operation of universities, doctoral schools with spatial art program, contemporary theatrical and dance companies. Time has come for experimental programs, through which, participating international students, teachers and involved artists get introduced to the various aspects of space and spatial creation.

pillérek kötegek tövében lobognak. Orgonával kísért kóruspróba zajlik, de épp szünetet tartanak, mikor belépünk.

A léghuzatban imbolygó lángok még bizonytalanabbá teszik az amúgy is sejtelmes teret, fényük csak néhány méterre fut fel az oszlopokon, majd elveszik a szédítő magasságban. Ahogy átsétálok a kereszt-hajón, lehuny szemmel figyelem azt a halk morajlást, ami mindig ott lakik a nagy terekben, súlyos falak között, templomhajókban és kupolákban. A légmozgás tompa zaját, a lélegzés és lépés visszhangját, zenei játékát a mellékterekben. A térszerkezetet látni nem, csak érezni, a mozgás révén akusztikailag letapogatni lehet.

Egyszer csak megszólal az orgona és felzúg egy Bach korál. A kibontakozó, majd folyondárként burjánzó dallam megnyitja, feltárja a tér igazi összetettségét és monumentalitását. Eltűnnek, majd a sötétségbe vesző messzeségből térnek vissza hangok és dallamtöredékek, s a katedrális, mint egy gigászi hangszer, a maga lenyűgöző teljességében megmutatkozik.

A második: színház. A nézőtérén lassan kialszik a fény, mindenki elcsendesedik. Némán széthúzzák a súlyos fekete függönyt, sötét van. Mintha a végtelen, üres mindeniségbe tekintenénk, nincs viszonyítási pont, nincs távolság, nincs határ, nincs mozgás,

nincs idő. Húz befelé az űr, az üres tér, a mélység, áll a pillanat, kifeszül...

Aztán, alig érzékelhetően, egy halvány fénykúp jelenik meg. A fekete háttér-függönyök és fekete padló miatt a tér határai még mindig láthatatlanok, de a felsejlő gyenge fény a tér sűrűsödésének érzetét kelti. Egyszer csak a fénykúpba hátulról lassan belép egy alak. Szinte mezítelen. Nyilván idáig is ott állt, csak kívül a fénykúpon, így nem látszott, vagyis színházi értelemben nem létezett. Belép a térbe. Ahogy lassan mozdul, megszüli az időt. A mozdulattól elpattan az időtlenség merev és szédítő állapota és a jelenbe ránt minket. Eltűnik bennem a bizonytalanság érzete, itt vagyok és nézem őt. Nézem, ahogy teret formál a testével. Egy tőlem független teret. Egy teret, amit én kívülről figyelek. Gyönyörködöm a mozdulat szépségében, a mozdulat formálta tér gazdagságában. Biztonságban vagyok, szemlélő vagyok... Majd hirtelen ismét kilép a fénykúpból. Tér és idő szétronban, magával ránt a végtelenbe. Mikor Anton Adasinsky újra a fénybe lép, már mi is az ő terében létezőnk. Megragad és elenged. Játszik velünk, mint macska az egérrel. Körénk vonja saját terét és nem enged többé. Technika? Mágia? Színház. Theater Derevo.

Térképzetek

Azt, hogy a tér nem csupán az űr, a tömeg hiánya, számtalanszor megfogalmazzák már, de hogy az építészeti megformált tér milyen viszonyban van a tér belső megélésével, mely a test és mozgás dimenzióiból, a térérzékelés szubjektív aspektusából tevődik össze, azt legplasztikusabban, minden bizonnyal Hans van der Laan fejtette ki először:

„Az építészeti tér meghatározottságát a fal tömegének köszönheti, amely a teret kívülről határolja. Ezzel szemben, az általunk megtapasztalt és hozzánk kötődő tér különböző képességeink működéséből nyeri meghatározottságát, s ezáltal belülről meghatározott. Az előbbi „hég-térként” jelenik meg, mivel lehatárolását a tömör falak külső héja adja, míg az utóbbi „mag-térként” jelenik meg, mivel határait belülről kifelé, jelenlétünk által nyeri el.”¹

A kétféle térképzet felismerése és tudatos fejlesztése rendkívül fontos az építészi alkotótevékenységben. A szemlélt vagy tervezett térbe való beleélés képessége, a terv és a valós térélmény közötti azonosulás mértéke gyakorlati tapasztalati élményekkel fejlődik, és válik segítőtjévé, ennek hiánya pedig gátjává, a tervezés absztrakt folyamatának. A gyermekkorban létrejövő saját test tudat, majd a mozgás egyre pontosabb koordinációja lesz az alapja a belső térképzetnek. A „kineszféra” a „személyes tér”, vagy ahogy Laan nevezi a „mag-tér” és a környező tér a „hég-tér” egyre pontosabb egymásba-illeszkedése a térrel való intenzív kapcsolat feltétele. Robert S. Woodworth, Harold Schlosberg, Rudolf Arnheim és mások pszichológiai kísérletei igazolják, hogy a térérzékelés tanult folyamat, az emberi élet során fokozatosan elsajátított és fejlesztett képesség, a látás (a dolgok térbeli elhelyezkedésének perspektív képe), a mozgás (a megtett út és a tér változása közötti összefüggés megtapasztalása), az akusztikus és taktilis élmények együttesen biztosítják, hogy a térbeliséget érzékelt térként fogjuk fel. Összetett és állandó tanulási folyamatban fejlesztjük, pontosítjuk a térben való tájékozódásunkat, a tér méretének, arányának, a bejárásához szükséges idő megtételének képességét. Ha ez így van, az is nyilvánvaló, hogy e tanult képesség nagy mértékben fejleszthető is.

Érdemes felidézni a keleti harcművészetek térrel kapcsolatos megközelítését, melynek lényeges pillére a minél pontosabb téri orientáció. Így tanítanak: Légy harmóniában önmagaddal, szellemeddel és testeddel! Állásban és mozgásban is figyelj a súlypontra, a stabilitásra, a megfelelő távolságra, a mozdulat irányára és végcéljára! Tökéletesítsd a mozdulat koordinációját és kontrollját, a belső térérzet szerinti abszolút tájékozódást!

„A tér vizuális és akusztikai élmény, de legalább annyira hozzátartozik az anyagok minőségének érzékelése, a taktilis élmény is. Valóban testünkkel tapasztaljuk meg az épületet, kinyújtott karunkkal, lépéseinkkel, pásztázó tekintetünkkel, hallásunkkal, és mindenekelőtt légzésünkkel. A teret táncolva éljük meg igazán.”²

Theater Derevo, Fotó: Elena Yarovaya, 2002

A térrel való elmélyült kapcsolat legősibb és talán legintenzívebb közege a tánc. A tánc a belső érzet és a téri forma tökéletes összhangjáról szól, mely ugyanúgy elválaszthatatlan a mozgás érzelmi tartalmától, mint a testi (anatómiai, fiziológiai) funkciótól, amelyen keresztül megjelenik.

A mozgás téri viszonyainak, valamint a mozdulatér leírásának világhírű, magyar származású kutatója és módszerének kidolgozója, Lábán Rudolf, így fogalmaz:

„A mozgás élő építészet – az épület a mozdulatok térbeli útjából emelkedik, szerkezete a mozgássorok egyes elemei között található térbeli viszonyokban jelenik meg.”

Tapasztalás és inspiráció

Megközelítésemben a mozgás egyik pillanatban a tér megismerésének és megélésének legfőbb eszköze, a következőben a téralkotás inspirációja. A valós léptékű térkísérletek építészképzésben történő alkalmazása épp azt az egyéni – meg tapasztaláson alapuló – belső térérzetet hivatott fejleszteni, mely a tervezés során alkalmazott absztrakció alapja kell legyen. A különböző térformák, téri helyzetek vizuális és pszichés hatásainak gyakorlati kipróbálása, rögzítése és tudatosítása az alapja az értekezésben bemutatott alkotómódszernek és oktatási metodikámnak.

Építészeti és színházi tér

A kortárs színház és tánc talán a legizgalmasabb kísérleti terep, ahol ember és tér bonyolult viszonyrendszere kibontható. Először talán merésznek tűnik ez a megállapítás, pedig a XX. század új elméleti megközelítései, a művészi és technikai eszközök korlátlan lehetőségei szabad és inspiráló alkotói közzé emelték a színpad- és táncteret. Alternatív térértelmezéseivel, a végtelenbe kiterjesztett – vagy épp ellenkezőleg – hermetikusan elszigetelt „térzárvaival” igazi laboratóriumi körülmények között analizálja a teret, felerősítve vagy éppen hatástalanítva megszokott törvényszerűségeit, viszonyrendszereit.

Megszünteti a tér mimetikusságát, ami azelőtt meghatározó tulajdonsága volt, helyette annak játékosságát, jelenidejűségét hangsúlyozza. Az alkalmazott új színpadi formák egyidejűleg új kommunikációs modelleket is eredményeznek, megváltoztatva a színpadi játék és a tér viszonyát, mely új jelentésréteg hordozójává, egyszersmind kreatív művészi objektummá is válik.³ A színpad elveszíti ábrázoló funkcióját, a tér átlényegítésével művészi eszközzé válik.⁴ Dagobert Frey osztrák művészetkritikus felhívja a figyelmet, hogy a modern színház absztrakt térstruktúrája – mely már nem akar „ábrázolni”, hanem segédstruktúráival (hasábjával, rámpáival, lépcsőivel, stb.) pusztán lehetőségeket kínál fel a színészek (táncosok) számára, hogy különböző darabokban különböző térbeli viszonyokat teremthessenek – egyszersmind a néző és a színpadi történés viszonyában döntő változás felé is vezet. *„Néző és drámai cselekmény újra szoros kapcsolatba kerülnek egymással; a néző újra közvetlenül résztvevő, együtt-szereplő lesz, s ezzel a színház úgy antik, mint középkori formához kapcsolódik.”*⁵ E sajátos „visszacsatolás” értelmezéséhez szükséges egy rövid történelmi áttekintést tennünk, melyben először a legfontosabb színházi formákat, színpadtípusokat emeljük ki, valamint az adott korok gondolkodását a világunkat leképező „átlényegített térről”.

A kortárs színház térszemlélete

A tér új valóságát – Patrice Pavis megfogalmazásában – a tér - idő - cselekmény hármasságában kell keresni. „*Az idő: a térben látható módon nyilvánul meg, a tér: ott látható, ahol a cselekmény van, meghatározó tartalommal bír, a cselekmény: adott helyen és időben válik valóra.*”⁶⁶ Az „üres tér”, a mindenségből hermetikusan kiszakított űr – mely tartalommal, törvényszerűségekkel és cselekménnyel töltendő meg, melyet létre kell hozni, életre kell kelteni. Minden ismert szabály és reláció kiiktatható, újradefiniálható, még a gravitáció is „kikapcsolható”. Az izolált, steril térben tudatosan építhető fel egy független rendszer a maga erőivel, szabályrendszerével, figuráival, mozgásaival és idejével. A „határtalan tér” fogalma a kiterjesztéséről szól, az egybefüggő térszövegről, melyet használói alakítanak, módosítanak, saját működésük által formálnak.

A „gesztikus tér” a mozgás tere. A színész (táncos) által kialakított, mozdulatai és gesztusai által „megformált” absztrakt tér, mely folyamatosan változik, szűkül és tágul, s mely a test mozgása által kijelölt konkrét térvolumenen túl a gesztus erősségétől függően (kifejezőerő) egészen a külvilágig tart. Erre reagál, vagy épp ezzel konfrontálódik a színpad állandó változásában lévő tere, mely külső határától befelé irányulva, a gesztusokat, mozgásokat a színpad közepe felé összpontosítja.

A Liszt: Haláltánc variációk című előadás térkonceptiójában éppen ezt a dinamikus akció-reakció emeltem ki, a tánc belső terének kivetülését a színpadi térre, illetve a térstruktúra folyamatos örvénylő változásának a táncra gyakorolt hatását. A belső érzések és energiák a mozdulatban öltönek testet, mely kivetül a térre, egyfajta lenyomatot képezve. Ez a térstruktúra – immáron a téri törvényeknek engedelmessé – alakul és változik tovább, mozdul, tágul vagy záródik, elemeire bomlik, vagy épp tömör tömeggé sűrűsödik. A folyamatban ezek a „téri energiák” hatnak vissza a tánc által megélt belső térre, s válnak újra az érzelmek és a víziók szintjén a művészi (személyes) átélés elemi alkotórészeivé. Különösen foglalkoztat az a metamorfózis,

melyben az objektív tér drámai térré válik, vagyis az a pillanat, mikor a színpadtéri formák, síkok, tömegek, térrendező alakok a tánc, a játék aktív elemeivé válnak. Az egyik pillanatban a táncos maga mozgatja a térelemeket, a következő pillanatban a tánc érzelmi kivetülését látjuk ebben a síkban, vagy épp az akarat által áttörhetetlen belső lelki gát tömör falát. Ez az absztrakció, mely alapja és feltétele az aktív szemléleti befogadásnak általában nem okoz gondot a néző számára és észrevétlenül, sőt örömmel engedi át magát az objektív és a fiktív közötti izgalmas utazásnak.

A mozdulat-tér

A tánc, az építészethez hasonlóan, természetvézeti műfaj. A térről való gondolkodásának módja, alkotómódszerei és eszközei azonban lényegileg eltérőek. A táncos a teret a mozdulat révén belülről közelíti, éli meg és építi fel. Viszonyítási pontja az én, a belső koordináta-rendszer, mely folyamatosan kapcsolódik, viszonyítania kell a külső (színpadi) térhez, valamint a gravitáció által meghatározott globális (a függőleges irányt kijelölő) rendszerhez is. Ez a téri orientáció eredményezi a mozgás tudatos, artikulált, a változó vonatkoztatási rendszerben is irányított megformálását. „A táncművészetben és a színjátszásban az alkotó, az alkotás eszköze és maga a műalkotás fizikailag egyetlen dologban egyesül: az emberi testben. Ennek egyik különös következménye az, hogy a táncot alapvetően más hordozóanyagban hozzák létre, mint amelyekben a közönség előtt megjelenik. A néző kifejezetten vizuális műalkotást lát. (...) A táncművész feszültség- és lazulásérzetekből építi fel a műalkotását, és egyensúly-érzékelésekből, amely elválasztja a függőleges testhelyzet büszke stabilitását a vetődések és dölések kockázatos kalandjaitól. A kinesztézias élmények dinamikus természetében rejlik a kulcsa annak a meglepő megfelelésnek, amely fennáll a között, amit a táncművész az izomérzetei alapján művel, és amit a nézőközönség mint testmozgás lát.”⁷⁷ A táncos technikai fejlődése nagymértékben rejlik abban is, hogy egyre pontosabban és

Üres ipari, majd színházi tér

A gesztikus tér, Takáts Rita, Deák Tamás
Tér és mozgás kurzus, 2001

Mozdulatgenerált forma, Kócsy Mónika
Haláltánc-Variációk, improvizáció, 2011

Mozdulat formálta tér, Pécsi Balett
Haláltánc-Variációk, premier, 2011

határozottabban tudja, hogy milyennek kell lenni egy mozdulatnak (forma, sebesség, dinamika), hogy azzal a kívánt hatást el tudja érni a nézőben. Tanulási folyamatában egy kinesztéziás skálát fejleszt ki, melyekben a távolság és a gesztus intenzitásának viszonya rögzül. A dinamika (jelenlét vagy intenzitás) nélküli mozgás csupán helyváltoztatás lesz, mely nélkülözi a művészi kifejezés dimenzióját.

Lábán Rudolf tánceanalízis-rendszere épp ezt az összefüggést kívánja feltárni, rögzíteni és a megismétlés lehetőségének igényével megörökíteni. Táncljegyzési rendszeréből egyértelműen kiolvasható a különbség a végtagok pusztá helyváltoztatása és a dinamikus akcióval elért vizuális kifejezés között. Meggyőződése szerint, ha a táncos mozdulatait a tér, idő és erő hármasságában hozza létre, akkor „nem úgy képzi magát, hogy külsőlegesen utánózik bizonyos testhelyzeteket, hanem úgy, hogy megérti azokat az impulzusokat, amelyek a kívánt hatást kiváltják.

Tér és mozgás összefüggéseinek vizsgálatára épülő oktatási metodika

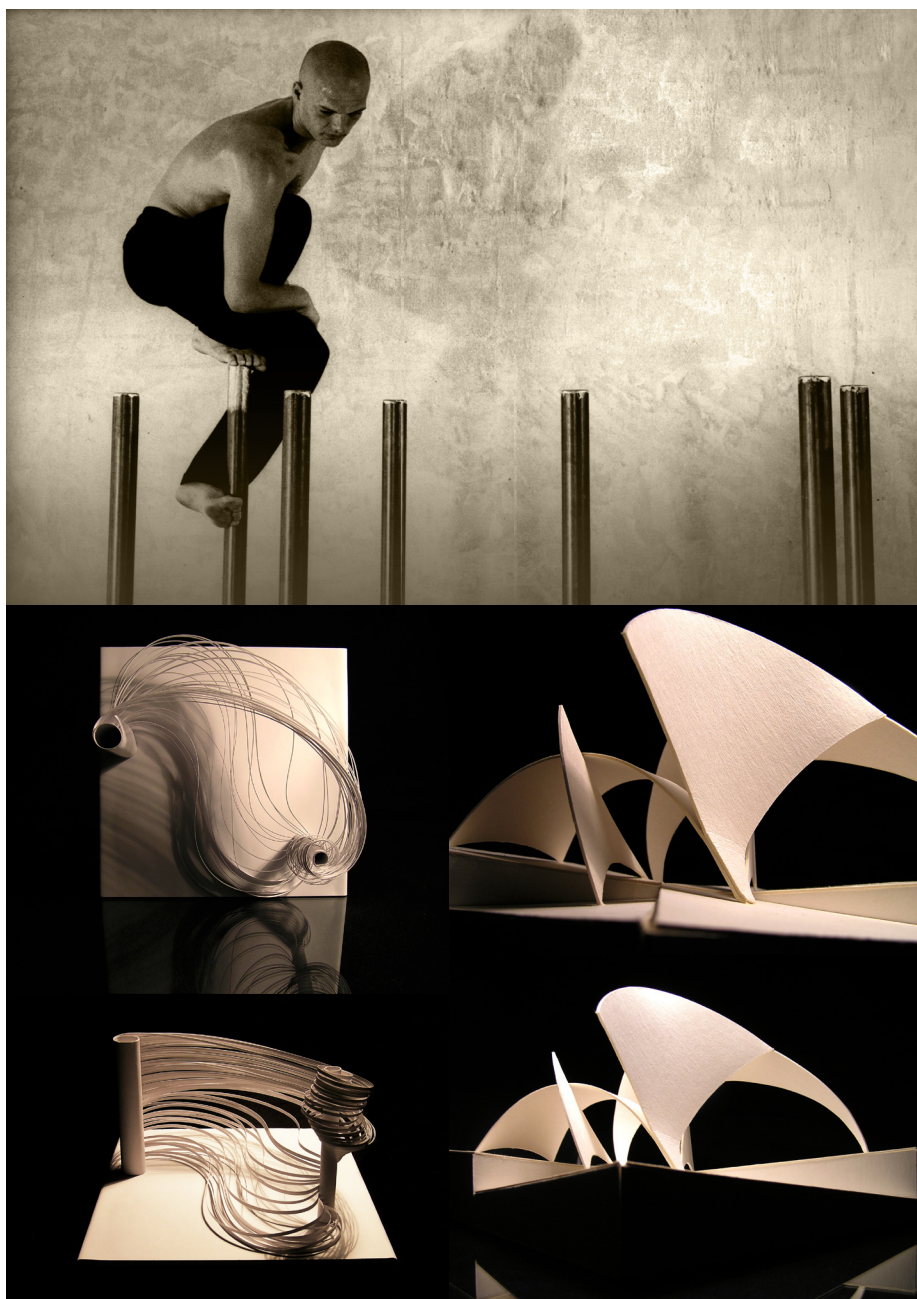
„A művészet az emocionális kommunikáció területe, amely egyaránt táplálkozik a tudat alatti és a tudatos létből. Formavilága elválaszthatatlan azoktól az érzéki élményektől, amelyekkel együtt születik, és amelyek olyasmit fejeznek ki, ami az intellektuálisan megragadhatón túl esik – nemegyszer az embernek mint biológiai és társadalmi lénynek a meg nem érthető viszonyait. Ezt a művészi nyelvet úgy kell elsajátítani, hogy minél gyakrabban hagyjuk hatni magunkra.”⁸

A Moholy-Nagy Lászlótól származó idézet akár mottója is lehetne e tantárgynak, hiszen a kurzus elindításával legfőbb célom éppen az volt, hogy hallgatóimmal úgy derítsük fel tér és mozgás összefüggéseit, hogy az alkotómunka során megtapasztalhassák az átélés örömét, a „megélt” tér élményének hitelességét és intenzitását. A térérzet, az észlelés rendkívül összetett pszichológiai folyamatok eredménye, melyekben az érzékszervek fiziológiai jelzésmechanizmusai mellett nagyon sok tanult reakció, tapasztalat is szerepet játszik. A különböző térszituációk valós megtapasztalása, pszichés és vizuális elemzése, vagyis tudatos megélése később segíti a térformálás, tervezés folyamatát is. A megismert térhelyzetek, arányok, méretek, formák által létrejövő érzékelések, lelki hatások egy konkrét tervezési feladat során – mint ismert és szándékolt végeredmények – újra előhívhatók.

Színházhoz kötődő munkáim során szerzett tapasztalataim azt bizonyították, hogy a tánc, a tudatos (értsd: koordinált és kontrollált) mozgásformák milyen intenzív térorientációt és téri érzékenységet fejlesztenek, a belső tér létezésének megtapasztalása, formálásának öröme milyen erős alkotói motivációt hoznak a felszínre.

Fent: Bakó Tamás táncművész
Artus produkció, Fotó: Dusa Gábor

„A tánc tere” - A tánc dinamikájának átiratai
Kondor Péter, Tangó és Maczelka Zoltán:
Capoeira c. alkotása. Tér és mozgás, 2012

Ez a felismerés vezérelt, hogy kísérletet tegyek egy új módszer egyetemi oktatási körülmények közötti kipróbálására, tantárgyba építésére. Meggyőződésem szerint a térkísérletek és mozgással kapcsolatos kreatív feladatok elméleti tanulságai és gyakorlati tapasztalatai a tervezés során, a téralkotói folyamatban lesznek hasznosíthatóak, a tervezés vázlatozás szakaszában a tér belső képként való felidézésének és a hozzá kapcsolódó pszichés élmények átélésének képessége fejleszthető e tematikával. A mozgásnak, táncnak inspirációként való alkalmazása téralkotási-tervezési feladatokban a merész asszociációs gondolkodást, a funkciósmáktól és technológiai kényszerektől mentes szabad térformálás képességét segíti, s ezáltal egy gazdagabb és felszabadultabb alkotói karakter kialakulásához járulhat hozzá.

A mozgás, a dinamika lejegyzése

„A mozgás a térben megragadható, ha létezése az érzékek segítségével felfogható.” (Moholy-Nagy László)

A tér mozgás általi leírása és a világ mozgásban való szemlélése a XX. század futurista irányzataihoz köthető. Umberto Boccioni 1912-ben a *Pittura scultura futurista* (Dinamismo Plastico) című könyvében ezt írta: *„A futuristák lerombolták a nyugalom fogalmát, a statikust; és előtérbe helyezték a mozgást, a dinamikust. A tér új felfogását mutatták meg, ellentétbe hozva a belsőt és a külsőt.”*²⁹

A feladatok e típusában a mozgás időbeli folyamatának rögzítésére és ábrázolására törekszünk. Olyan grafikai eljárásokat keresünk, melyek lehetőséget nyújtanak a formáktól elvonatkoztatott dinamika megragadására, valamilyen ismert, vagy általunk felállított szabályrendszer szerint annak térbeli megjelenítésére. Az absztrakció mértékétől függően a mozdulat közben ábrázolt egyszerűsített emberfiguráktól egészen az elvonatkoztatott, test nélküli

Mozdulatsort rögzítő „kinetografikák”, hallgatói munka, archív, Tér és mozgás kurzus, 2001

lendületivéek rajzáig sokféle megközelítést kipróbálnak a hallgatók. Találunk lendületes „gesztusrajzokat”, melyek a forgások, végtagmozgások ívét, sebességét ragadják meg, de lineáris kottaszerű mozdulat-ütem ábrázolásokat is, melyek a mozgás ritmikájára, hangsúlyaira és időbeliségére koncentrálnak. Érdekes megfigyelni azt a párhuzamot, mely a tánclejegyzések évszázados módszerei, majd később a XX. század modern kinetográfiai notációs rendszerei és a hallgatók saját kísérletei között fellelhető. Ez a formai és gondolati hasonlóság természetes. A mozgás lényeges paramétereinek vizuális megjelenítési formái az érzékelt ingerületekhez tanult módon kapcsolódó látványelemekkel azonosulnak. Ezek a mozgásképek, energiák,

láthatatlan erővonalak a XX. század elejének futurista irányzatához kapcsolódó művészeit is foglalkoztatták. Idézem Moholy-Nagy László 1922-ben Kemény Alfréddal közösen kiadott *Dinamikus-konstruktív erőrendszer* című manifesztumát, melyben így fogalmaznak:

„Az önálló dinamikus konstrukció továbbvezetve adja a dinamikus-konstruktív erőrendszert, amelyben a befogadó ember aktív faktorrá válik, sokkal inkább, mint eddig bármikor. A dinamikus-konstruktív első vázlatai csak az anyag, az erő és a tér közötti összefüggések vizsgálatára szolgáló kísérleti, demonstrációs eszközök lehetnek, eredmények a szabadabb (gépi-technikai mozgástól szabadabb) műalkotások megalkotásához.”

A mozgás „láttatására” számos más kísérlet is történt. Archipenko mobil szobor-festményeket készített, Brancusi szobrait forgó talapzatra helyezte, hogy az idő paraméterét beemelje alkotásába, Joost Schmidt szobrai a torzítások tér-idő lehetőségeit mutatták, de Giacometti és Alexander Calder is kísérletezett a mozgás élményének visszaadásával mobiljaiban.

Már Thomas Eakins (1884-ben készítette híres stroboszkópikus akció-fotóját a rúdugrás mozdulatsoráról), majd Harold Edgerton, Herbert Matter és Moholy-Nagy is alkalmazta azokat a fényképezési eljárásokat, melyek eltérő módon – de egyöntetűen – az idő tényező (és ezáltal a mozgás) megjelenítésére adtak lehetőséget.

A hosszú exponálási idővel rögzített fotókon a mozdulat teljes terjedelmében látszik, a folyamatos fényrögzítés következtében azonban (szemben a stroboszkópikus felvételekkel), a test (vagy tárgy) mozgásban lévő részletei csak elmosódottan látszanak. Leginkább a gomolygó füst-höz hasonlítanak ezek a képek, karakterük elsősorban a mozdulat ívének és terének „szoborszerű” megragadását teszik lehetővé.

Fent: Fotómontázs - Mozdulatsor fázisainak megjelenítése egyetlen képben.

Alatta: A mozgás tere, Hajjas Ágnes, 2003.

Lent: Hosszú exponálási idejű fényképekkel rögzített mozgások. Fotók: hallgatók és a szerző, mozgás: Nagy Andrea és Hajjas Ágnes 2003.

Legalul: Workshop résztvevői munka közben.

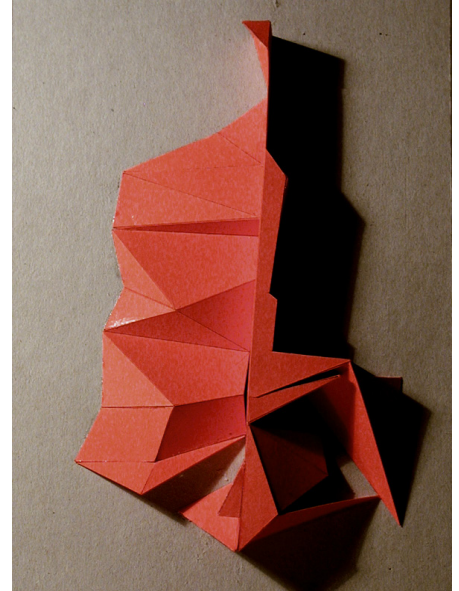
Mozgásrögzítéssel kísérleteinkben ezen hagyományos fényképezési technikák mellett a videó- és számítástechnika nyújtotta lehetőségeket is alkalmazzuk. A nagysebességű vagy a nagyon kicsi méretű, endoszkópius kamerákkal készített képek soha nem látott részleteit és szemszögeit tárhatják fel bizonyos mozgásoknak.

Mozgásinspirációs térformálás

A feladatok másik csoportjában a mozgást mint inspirációs alapanyagot szemléljük, rögzítjük formáját, dinamikáját és az általa az időben leírt (kimetszett) teret értelmezzük és absztrakt módon leképezzük: rajzoljuk, modellezzük, filmet készítünk róla, stb. A feladattípusnak két fontos célja van. Az első, hogy a hallgatók megértsék és elfogadják azt az alkotói módszert, hogy bármilyen kreatív alkotótevékenységhez (pl. az építészeti térformáláshoz) használható egy teljesen eltérő természetű inspirációs anyag, esetünkben a mozgás, tánc (de

ez lehetne zene, szöveg, kép, stb. is). Egy térforma nem feltétlenül funkcionális rendszerek, alaprajzi sémák, technológiai logika mentén alakítható, hanem más működések saját belső összefüggéseinek absztrakt átértelmezésének eredményeként is. Ha sikerül elfogadni, hogy a kiindulási (inspirációs) alapanyag saját kompozíciós tulajdonságai: arányai, ritmusa, dinamikája, belső energiái az érzékelés és a lelki ráhangolódás révén átélhetőek és egy „átfordítás” révén saját építészeti eszköztárunkra alkalmazhatóak, akkor megvalósulhat a második célkitűzés, hogy szabad asszociációk és kreatív gondolkodás során rátaláljunk azokra a formákra, eszközökre és technikákra, melyekkel ezek a belső „lejátszásokkal” nyert eszenciák építészeti újrateremthetőek.

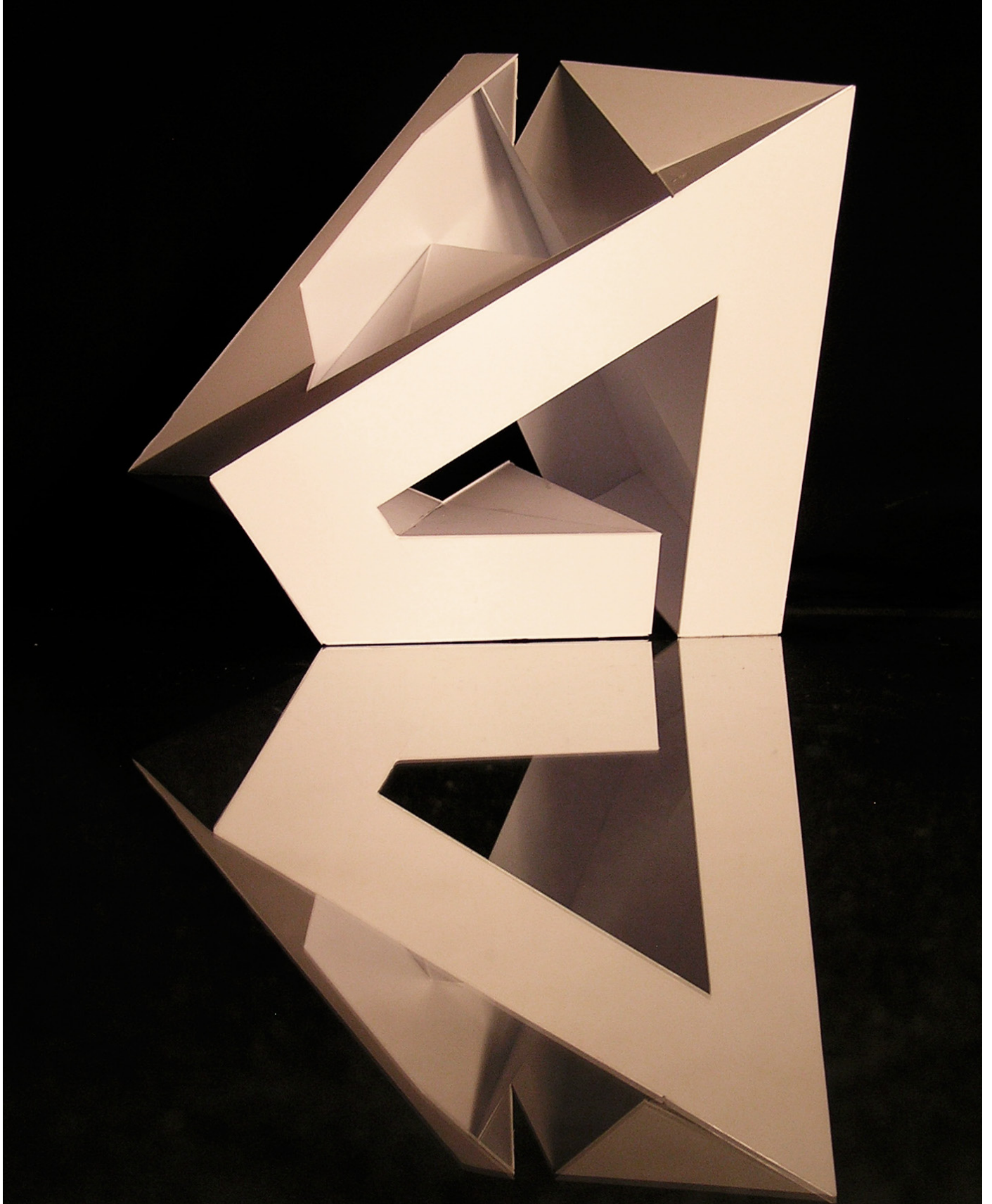
Az újraalkotásban a saját eszköz, saját szabály „feltalálását” és kibontását keressük, mely az alkotás szempontjából a hitelesség egyik mércéje és feltétele lesz.

Relief, archív, Tér és mozgás kurzus, 2001

Jobbágy Tamás: Dinamikus térkonstrukció - Fűrészelt habbeton modell, 2007

A mozgásban feltáruló tér (film)

Mind az építészetelméleti, mind a tér észlelésével foglalkozó pszichológiai munkák tárgyalják a tér időben és mozgásban történő érzékelését, de megmaradnak az elméletek vagy a fiziológiai paraméterekkel igazolható tudományos megállapítások szintjén. Balogh István ennél tovább megy, a téri alakváltozatok esztétikai hatásáról és a formák időbeliségéről fejt ki nézeteit Az építészeti forma című kiváló könyvében:

„A tömeg és a tér alakzatai között mozogva azt tapasztaljuk, hogy átélésük ideje során a formák hatása helyzetünktől függően állandóan változik. Ez az átalakulási folyamat a tér-idő egység miatt a formák kompozíciójának jellemző tulajdonsága. Időbeliségüket, a kompozíciók kibontakozását nagymértékben befolyásolja az átélés sebessége.”¹⁰

Balra: Molnár Bence, Tértranszformáció, 2012

Lent: Rátkai Anna, Mobilion, 2010

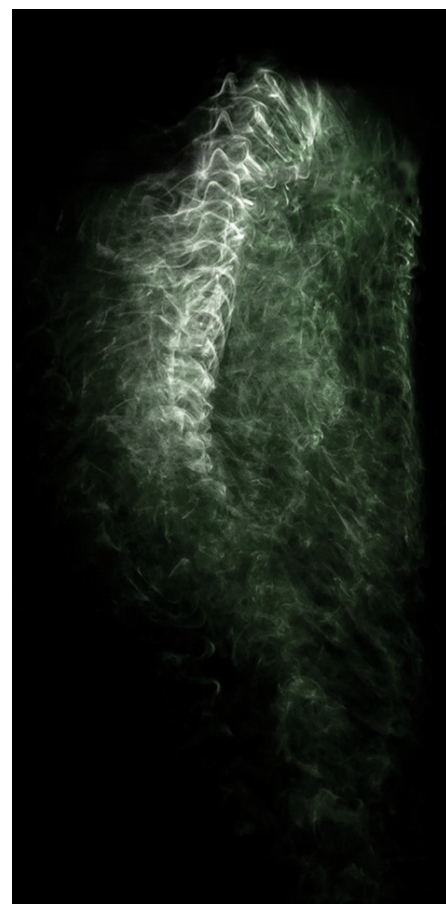
Csúsz István, Füst-Mobilion, 2010

Elemzéseink eszköze a mozgófilm, melyet vágatlan formában, mint észlelési dokumentumot, vágott formában pedig, mint a térérzet művészi átfogalmazásának eszközét használjuk, ahol a komponált képi anyagot akusztikus dimenzióval, zenei és szöveges hanginformációval is kiegészítjük. A valós térben való vizsgálódás célja a térforma és érzület kapcsolatának tudatosítása. Az épített modellben történő vizsgálódáskor lehetőség nyílik a fényhatások elemzésére is, különböző statikus és mozgó fényeffektusok, szórt, direkt és irányított világítások kipróbálására. A felvett képanyag a modellezett építészeti kompozíció mozgásban létrejövő valós térérzeteinek elemzésére, a felületek, anyagminőségek és a megvilágítás formákra kifejtett hatásainak átélésére is alkalmas.

Az újrakomponált (vágott és hanggal modulált) filmanyag egy új esztétikai minőség létrehozására lesz alkalmas, a képiles rögzített tér már csak egy lesz a kompozíció összefüggő elemei közül, megváltozhat vizuális tartalma, arányai, érzetei, jelentése.

Mobilion - a mozgásra tervezett tárgy

Szintén a mozgás és tér kapcsolatának megértését segíti e térkonstrukciós feladat. A „Mobilion” egy tárgy, melyet kifejezetten a térben való mozgásra tervezünk, mivel téri és esztétikai hatását az előre elképzelt mozgás során kell kifejtsse. A feladat összetett, hiszen a tervezett tárgy és az elképzelt mozgásforma kölcsönös hatással lesznek egymásra, súlypontja, stabilitása, aerodinamikai tulajdonsága mind-mind visszahat későbbi viselkedésére. Az elképzelt mozgásformák a kézenfekvő inga-, forgó-, egyenes vonalú egyenletes mozgáson, vagy a szabadesésen túl összetettebb, bonyolultabb rendszerek is lehetnek. A mozgásba hozott mobiliont speciális eljárásokkal fotózzuk, filmezzük, végül plakátra szerkesztett fotósorozattal dokumentáljuk. Olyan fontos előképeket szükséges ismertetni, amilyen Marcel Duchamp, Moholy-Nagy mobiljai, Alexander Calder, George Rickey, Fletcher Benton, Jean Tinguely és mások kinetikus szobrai.

Térkísérletek a színházban

Az egyik legkedveltebb témakör a színpadi tér- és díszlettervezés, melynek kapcsán lehetőség nyílik egy konkrét színházi vagy táncelőadás műhelymunkáiba való betekintésre, esetleg abban való aktív közreműködésre. Az ismerkedés a színházi környezettel és alkotókkal rendkívül érdekes eredményeket produkál, termékeny gondolkodási- és munkafolyamatokat indít el. A térről történő közös gondolkodás az eltérő megközelítési módot, de az útkeresések eredőinek azonos irányát mutatja. A tér egységének és arányainak komplex „építészeti” megközelítése találkozik a tér érzékeny életre keltésének „táncos” megformálásával. A sikeres együttműködés eredménye a tér és mozgás kölcsönhatásában megtestesülő interakció közös felismerése és átélése.

A színházi tér új felfogásai Liszt, Haláltánc-variációk

Falak építése és lebontása zajlik bennünk és körülöttünk, melyek egyszer elválasztólag feszülnek, máskor kirekesztően magasodnak előttünk, de van, hogy védelmezően vesznek körül minket. Elszigetelnek vagy körbezárnak minket. Felépítésükben és a lerombolásukban ugyanazok az erők működnek: a szeretet, a harag, a megbocsátás vagy az eltaszítás energiái, a megragadás és az elengedés ereje, az áldozattá tevés és áldozattá válás kényszere. Gaál Mariann koreográfus a *Dies irae* motívumát a döntés és kiszolgáltatottság helyzeteiben való vívódással kapcsolja össze, mint írja: „A színpad a hétköznapi poklok láncolatának színtere.” Az egyéni és társas útkeresések, szembeesések és döntések drámája az előadás, a lefojtottság belső feszültsége váltakozik az akció féktelen energiájával. Kényszer vagy szabad döntés? Hogyan és mikor születik meg a döntés a falak áttöréséről, az úton való elindulásról, a saját és a közös sors vállalásáról? Ezek a pillanatok kerülnek az előadás vizsgálódásainak fókuszába. Az életre hívott energiák szülik meg a táncot. Nagyrészt improvizációs technikákkal – koreográfus vezetésével – alkotják meg

a táncosok a formákat, a legsikerültebb motívumokat és mozgásíveket rögzítik, egymáshoz illesztik, a zene és a tér szerkezetére reagálva építkeznek belőle. A koreográfia érzékenyen reagál a téri motívációkra, kreatív módon használja és építi a térszerkezetet, képes azonos szinten kezelni a tánc és a tér konstrukcióját, ezzel megteremt az előadás kompozíciós elemei közötti kívánt egyensúlyt. A táncosok működtetése a különböző szituációkban eltérő. Jelenlétük és a térhez, akcióhoz való viszonyuk függvényében a színpadi térelemek semleges állapotából hirtelen váltanak át központi, hangsúlyos, jelentéshordozó motívummá, majd újra neutrális közeggé.

A tér és mozgás egyenrangúságára, viszonyításaira épülő színpadi térkoncepcióban a táncos az egyik pillanatban saját érzeteiből kibontott belső terét terjeszti ki a külső térstruktúrára, amint mozdulatai által aktívan alakítja és formálja azt, a következőben szenzitív, de inaktív „érzékelőként” fogja fel és veszi át a tér mozgását, energiaáramlását. Jelenléte és a térhez, akcióhoz való viszonya a színpadi térelemek semleges állapotából hirtelen vált át hangsúlyos, jelentéshordozó motívummá, majd újra neutrális közeggé. Ugyanez a kettős működés határozza meg a térszervezést is. A színpad alapvetően a belső lelki folyamatok téri kivetülése, de mint ilyen azonnal felruházódik a tér fizikai (építészeti) paramétereivel, működési szabályaival, érzékelési és észlelési tulajdonságaival, majd interaktív módon ismét visszahat a mozdulat terére, a belső lelki történésekre. Ez az oda-vissza hatás teremt meg a tér állandó aktivitását, jelentéshordozó szerepét.

A mozgás által generált tér kapcsán tér és idő viszonyának egy speciális aspektusa ragadható meg. A mozdulat jelenidejűsége, pillanathoz való kötöttsége, valamint az építészet örökidejűsége való törekvése között feszülő paradoxon a közös alkotói közegben, a megszülető térben oldódhat fel, mely létrejöttének módjából fakadóan egyszerre hordozza mind a két lényegét. Az így konstruált tér az „itt és most”, és az időtlenség közti éles határon keresi egyensúlyát és fogalmazza meg önállóan is érvényes filozófiáját.

Idézetek jegyzéke:

1. Ferkai András. (2003). *Úr vagy megélt tér*. In: *Úr vagy megélt tér*. Budapest: Terc Kiadó
2. ugyanott
3. Jákfalvi Magdolna. (2004). *A nézés öröme - Az avantgárd színházi paradigma. Átvilágítás, A magyar színház európai kontextusban.* (szerk. Imre Zoltán). Budapest: Áron Kiadó.
4. Dürrenmatt, Friedrich. (1963). *Színházi problémák*. Korszertű színház (sor.) Budapest: Színháztudományi Int.
5. Frey, Dagobert. (1929). *Gotik und Renaissance als Grundlagen der modernen Weltanschauung*. Augsburg: Dr. Benno Filser
6. Pavis, Patrice. (2003). *Előadáselemzés*. Budapest: Balassi Kiadó
7. Arnheim, Rudolf (2004). *A vizuális élmény, Az alkotó látás pszichológiája*. Budapest: Aldus Kiadó. Eredeti: (1974) *Art and Visual Perception. A Psychology of the Creative Eye*. University of California Press
8. Moholy-Nagy László. (1996). *Látás mozgásban*. Budapest: Műcsarnok - Intermedia. Eredeti megjelenés: Moholy-Nagy László. (1947). *Vision in Motion*. Chicago: Paul Theobald Company
9. Boccioni, Umberto. (1912). *Pittura scultura futurista*. Milano: Edizioni Futuriste di „Poesia”
10. Balogh István. (1984). *Az építészeti forma*. Budapest: Tankönyvkiadó
11. Lipps, Theodor. (1903). *Asthetik. Psychologie des Schönen und der Kunst*. Leipzig, Hamburg: Leopold Voss.

Faleronei művésztelep

The Artists Colony of Falerone (Italy) was founded by István Váli in 2007. Since then, dozens of students of architecture from the Budapest University of Technology and Economics have participated on the special summer courses, where with the help of artist teachers, students develop their artistic skills in drawings, paintings and other fine arts. These excerpts form part of a larger article, in which the author gives a personal narrative about the birth, the objectives, the general operation and the different programs of the colony, casting light on its present and future perspectives.

The role of the workshop and the colony in art education - the significance of the location, the 'genius loci' in an annual event - the importance of developing a personal connection and involvement - the application of teaching principles and theories of the late architecture professor, Frigyes Pogány - the human impact on the environment in contrast with the effects the surroundings have had on humans; these are just a few of the issues the author addresses and attempts to answer in this article.

Részletek a DLA értekezéséből

...

„A vonaton még nem volt semmi baj. Velencében kezdődött a síkatorokkal.”

Szerb Antal: Utas és holdvilág

Milyenek vagyunk?

Rajtunk múlik, a lehetőségeken belül mi alakítjuk életünket, de lehetőségeinket sokszor mi is megteremthetjük. Milyené válunk? Ez is nagyrészt rajtunk áll, de az alapokat kapjuk. Őseinktől évmilliók tapasztalatait örököljük génjeinkben. Tudatalattink feltáratlan tartománya lényünknek. Ki tudja, mi lakozik a legmélyén? Döntésünk néha nem racionális, egy nem magyarázható mozgatórugó működteti. A családi örökség, a szűk közösségi példa is óhatatlanul beépül személyiségünkbe, életünkbe. Mi magyarok mindig is elfogódottak voltunk Itália földje, művészete és lakói iránt. Nagypám, Pogány Frigyes is rajongója volt a csizma alakú félsziget kultúrájának. Róma, Firenze, Velence városkönyvein kívül a „kis Itália”, az Itália építésze I. és II. ennek kézzelfoghatóan fennmaradt emléke. Ezekon kívül számos cikke jelent még meg az olasz építészetről, városépítészetről. Egy antikvárium böngészés során bukkantam egy rövid írására az 1965-ös Lányok könyvében, melyben Verona városát ismerteti. Veronát, ahová az első műegyetemi évem után jutottam el két hétre. Veneto tartomány északon ugyan van, de már ott megéri az ember a mediterrán félsziget varázsa. Ez a két hét hamar elmúlt, elrejtőzött a tudatalattiban, hogy a megfelelő pillanatban előbújjon, és testet öltön.

Rajztábor

„A művészet lendít, tette ösztönöz, inspirál – arra is, hogy a társadalmat magát is fokozatosan műalkotássá formáljuk. Ez a hitem, és ez volt a motor is munkámban. Ezért is volt a jelszavam, hogy úgy formáljuk az ember környezetét, hogy az maga is emberformáló legyen.”

Pogány Frigyes

Hory Gergely, 2008

Gondolat

A rajztábor gondolata a veronai élmények alapján már egyetemi pályafutásom elején megfogant és 2007-re meg is valósult. A kezdeti időkből a kint lét célja az olasz természeti és épített környezet által inspirált rajzi gyakorlat volt. Az eredeti célkitűzés az eltelt idő folyamán változott, finomodott, a hangsúly áttevődött az emberi viszonylatokra.

A résztvevő hallgatókat a felvételi eljárásra benyújtott rajzi anyagaik alapján válogatjuk ki. A kéthetes, nyári eseményen minden évben tíz-tizenkét diák részvételét biztosítjuk. Ez a bűvös tizenkettes szám nem véletlen. A tizenkettő a lélektanban egy meghatározó szám. Ennyi ember még egy csoportként tud létezni, működni, alkotni. Valószínűleg nem véletlen az apostolok száma, de akár Artúr király lovagjaira is gondolhatunk ezzel kapcsolatban. A tábor művészeti vezetésére az eredeti célkitűzések alapján, lehetőség szerint minden évben más-más művésztanárt kérünk fel. Az ő feladatuk nem az órarendi rajzórák még egy további helyzetben való megismétlése, hanem a diákok művészi látásmódjának segítése. Az eddigi rajztáborokban Zalakovács József, Üveges Gábor festőművészek, Balogh Balázs építőművész voltak a segítségünkre. Zalakovács József háromszor vállalta el a tábor művészeti ve-

zetését, de volt olyan év, hogy nem volt lehetőségünk művésztanári részvételre.

A feladat egyszerű: a hely atmoszféráját megélve, annak inspirálása révén műalkotások létrehozása. A két hét rövidege és az impulzusok intenzitása miatt a gyors technikákat, a kisméretű képeket helyezük előtérbe. Természetesen nem csak ceruza- és tollrajzok, akvarellek készülnek, hanem akár festmények, kollázsok is. Mindent a résztvevők egyénisége határoz meg. A képek egyéni témakereséssel „plein air” készülnek, néha éjszaka, vagy esős idő esetén „műtermi” környezetben.

Az elkészült képeket a tábor végén Faleronében, a következő tanév elején Budapesten is kiállítjuk. Az itteni kiállításokat elsősorban a Rajzi és Formaismereti Tanszék Rajzi Galériájában rendezzük meg, de állítottunk ki már romkocsmában is. A kinti kiállításokról a helyi sajtó mindig beszámol, így a Corriere Adriatico, az il Resto del Carlino, és a kisebb lapok is tudósítanak az eseményről.

„A telep lehetőséget szeretne adni a BME építészmérnök hallgatóinak az olasz táj, városépi-tészet, építészet, emberek, egy a magyartól eltérő életmód megismerésére. A résztvevőket pályázat alapján választjuk ki. A hallgatók grafikai munkáikkal pályázhatnak és a legjobbnak ítélt anya-

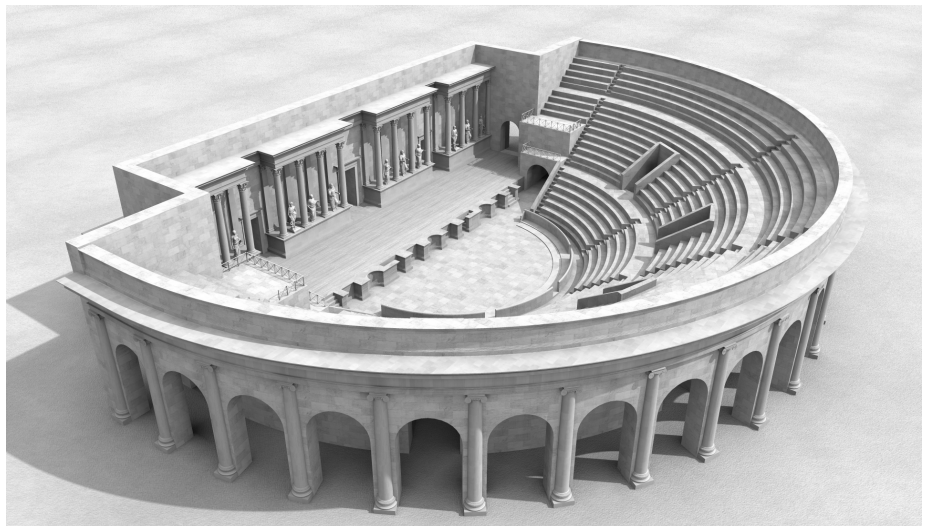

got bemutató 10-12 diák nyer felvételt. A telep során képzőművészeti tevékenységet végeznek Faleronében és környékén. Ez a műegyetemi képzés szigorú menetrendjéből való kilépést jelenti számukra. Szabadabban alkothatnak és a személyiségüknek leginkább megfelelő kifejezési eszközzel hozhatnak létre „műalkotásokat”. A művésztelep két hete alatt fejé-ként legalább tíz, képi értékkel bíró művet kell létrehozniuk, melyből Faleronében és Budapesten is kiállítást rendezünk. Ezen a közös kiállításon mutatjuk be a telep eredményeit, a 100-150 ceruza-, toll-, krétarajzot, akvarellt, temperafestményt, kollázst. A képzőművészeti tevékenység mellett hasonló hangsúllyal jelenik meg a személyes élmény is. A diákok ismeretségeket, barátságokat köthetnek a helyiekkel, egy a miénktől teljesen eltérő életritmust ismerhetnek meg, más fényeket, panorámákat, tájélményt, illatokat, zajokat, ételeket, viselkedésmódokat tapasztalhatnak meg. A művésztelep célja olyan élménnyel gazdagítani a hallgatókat, mely élmény által szélesebb látókörű, nyitottabb, empátikusabb tervezőkké, emberekké válhatnak.”

A művésztelep küldetése (részlet)

Falerone, Teatro romano, elméleti rekonstrukció
Váli István, 2010

Falerone, Teatro romano, elméleti rekonstrukció
Váli István, 2010

„Azt akarjuk elérni, hogy hallgatóink munkájuk során mindig az ember és környezetének viszonyából induljanak ki, az ember viszonyát vizsgálják a tárgyakhoz, az ember szükségleteiből kiindulva.”

Pogány Frigyes

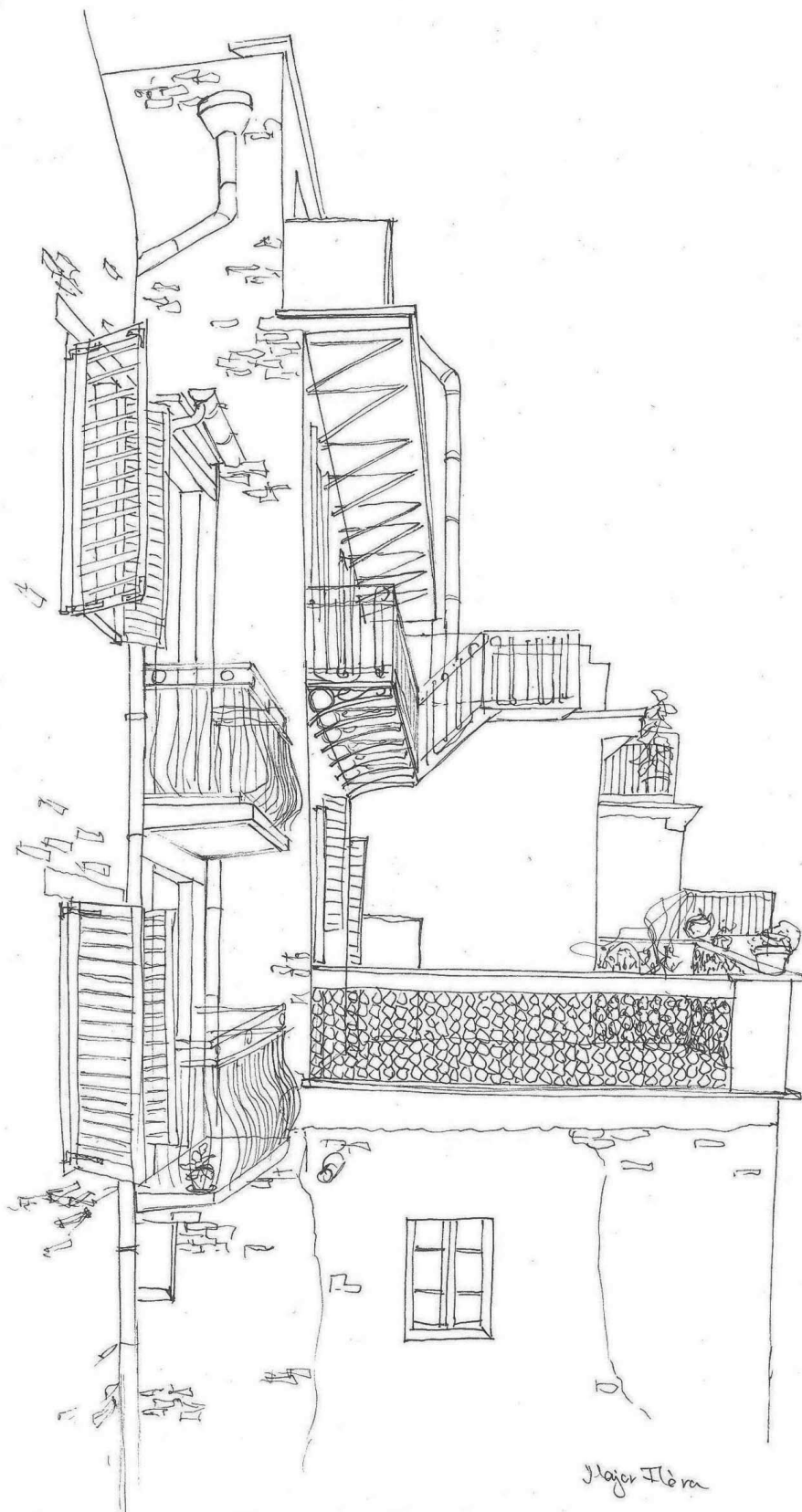
Működés

Kétezerhétben, az első rajztábor még a piazzettán lévő házra alapozta a létezését. Az öt diák, a két tanár, a meg-meg jelenő vendégek mind itt laktak. A zsúfoltságot látva Sauro Cecchi, a város akkori kulturális ülnöke a következő évre megszervezte, hogy az önkormányzat tulajdonában lévő, a városháza épületében, az irodák felett elhelyezkedő lakást használhassuk diákszállásnak. Így 2008-ban már 11 fővel folytatódhatott a tábor. A polgári védelemtől kaptunk ágyakat, a parókiáról asztalokat, székeket, valakitől hűtőszekrényt. A külön lakásnak köszönhetően önálló életet élhetnek a diákok, megvan a kellő szabadságuk, függetlenségük, akkor fekszenek és kelnek, amikor jólesik nekik, azt főzhetnek, amit szeretnének, de el is kell látniuk magukat, gondoskodniuk kell magukról, egymásról.

Alapelv, hogy hagyjuk őket kibontakozni. Alkossanak önállóan, inspirálják egymást. Szerencsére a kezdeti téma-keresés után, amikor rájönnek, hogy nincsenek vázkockák és tömör testek, „csak” téglarchitektúra, utcaszögletek, kék ég és olajfákkal teletűzdelt szántóföldek, felpörög a munkakedv. Egymás munkája, jókedve, tanácsstalansága, elbizonytalanodása, rátalálása rengeteg motivációt ad. Amennyiben szükségük van ránk, csak lejönnek a kétszáz méterrel lejjebb lévő kis térre, bekopognak, és tanácsot kaphatnak a mindennapi élethez való praktikus ügyekben, a művész kollégáktól szakmai kérdésekben.

Természetesen vannak közös programok, kirándulások, vacsorák, vendégeskedések.

Ellátogatunk a környező városokba, falvakba, ahol természetesen újabb rajzok készülnek. Minden évben megmásszuk a Sibillini hegység egy-egy kétezer méter feletti csúcsát. Közös strandolás a tengerparton, röplabdameccs. Vacsora a tanárokkal, helyi barátokkal.

Major Flóra, 2012

A szervezett programokon kívül módjuk van a helybéli fiatalokkal ismerkedni, barátságokat kötni, bulizni, focimeccsen diadal-maskodni.

2011-ben hagyományteremtő szándékkal elindítottuk a főtéren a virtuális teniszbajnokságunkat. Pici XXI. századot csempezve az ódon, téglahomlokzatú házak közé. Hatméteres vetítövásznon, projektor, nézőközönség, érmek, díjátadó. Igyekszünk jól érezni magunkat, egymást.

Összegzés, célok

A művésztelep felépítése megtörtént, alapelveink bebizonyították létjogosultságukat. Egyelőre nem érezzük szükségét, hogy változtassunk rajta. Viszont fejlődni, hanem is mennyiségben, de tartalmilag mindenképp szükséges. Céljaink között van a volt mozi épület használatba véte-

le, hogy műteremnek és diákszállásnak használhassuk. Szándékozunk újraindítani a filmvetítéseket, teret adva igényes, kortárs magyar és olasz filmművészeti alkotásoknak. A mozi nézőtere és színpada alkalmas koncertek rendezésére is, kiállítások tartására, egy fiatalos, „romtea-zó” működtetésére. Manlia, a ház volt tulajdonosa idén megígértette velem, hogy jövőre az ő lakhelyén, Montapponóban is tevékenykedünk, az ott készült rajzokat, az általuk szervezett, messzeföldön híres kalapfesztiválon kiállítjuk.

Az épített környezet visszahat az emberi viselkedésre, az emberi kapcsolatokra. A hegytetőn zsúfolódó kisebb és nagyobb házak sokasága egy szervezetté nőtt össze. A szomszédos házak közös falra épültek, vállat vállnak vetve dacolnak az évszázadokkal. Ez a sűrűség, szinte tár-

sasházi viszonyok által alakult ki az az életmód, amelynek része a másokra való odafigyelés, a közvetlen kommunikáció. Ha valaki kihajol az ablakon, biztos, hogy egy arra menő ismerőst lát, köszön neki, szóba elegyedik vele. Élő és aktív a kapcsolat az emberek között. Személyes. A mobilizáció és a változó igények alapjában változtatták meg a városhasználatot. Egyre többen költöznek le a folyó völgybe, a főút, a bevásárlóközpontok, a kényelmes parkolás miatt. Egymástól elszigetelt társasházak épülnek, ahová autóval érkezik haza a lakó. Esetleg iszik egy kávé a bárban, elmegy a templomba, de az intenzív kapcsolatot a többi helybélivel szépen lassan elveszítik. Ha teljesen nem is szűnik meg az olasz néplélekre oly jellemző közvetlenség, de a lakhely ilyen jellegű változása érezhető lesz.

Kovácsnai Nóra, 2009

A művésztelepi munkát szeretnénk kibővíteni az építőművészet irányában is. Már volt igen sikeres dipomahelyszín Falerone. Szándékozunk nagyobb számú hallgatónak lehetővé tenni a faleronéba való tervezést a komplex tervezési tárgy keretén belül. Célunk nem egzotikus helyszín biztosítása, hanem az óváros revitalizációja, újraélesztése.

A fiatalok az estéket fent töltik az óvárosban, de lakni valahogy nem jut eszükbe ott. Vágynak oda, de valamiért mégsem telepednek meg. Nehéz parkolni, korszerűtlenek a házak, télen a hó miatt néha nem lehet kimozdulni, két kilométer többlettutajent a Tenna folyó völgyébe települt üzemekhez. Bezártak a boltok. Célunk a mélyebb okok feltárása és a megoldás megtalálása. Olyan terveket szeretnénk készíteni, melyek egy huszonegyedik századi fiatalnak is vonzó alternatívát nyújtanak. Lakjanak ismét sokan az óvárosban, nyissanak ismét ki az üzletek. Véleményünk szerint az építészet eszközeivel, megfelelő szellemi invencióval lesz megoldás.

„A vitatkozó kedv kibontakozására szolgálunk és a sokoldalú tájékozódást segítik elő a hallgatók kiállításai és a művésztelepi munka, amelybe már az első év végétől bekapcsolódnak. A harmadik év elvégzésétől kezdve biztosítják növendékeinknek a külföldi utazás lehetőségét. Céljuk, hogy a hallgatók új emberi viszonylatokat ismerjenek meg és azokat értékelve tapasztalataikat itthon hasznosítsák.”

Pogány Frigyes

Kiállítás

Sokszor csak a magunk örömeire dolgozunk, alkotunk, de a művészet léttére legtöbbször nem korlátozódik, korlátozódhat rajzasztalunkra, annak fiókjára. Legalábbis ideális esetben nem. Alkotásainkat szívesen bemutatjuk szűkebb és tágabb közönségnek, akár műtermünkben, akár egy kiállításon. Egy kiállítás pedig ünnep, magasztos pillanat. Ezt élhetik át diákjaink, mikor bemutatják rajzaikat. Az idegenek kívül, Faleronéban a helyieknek, itthon a

Műegyeten a családjuknak, barátaiknak, diáktársaiknak, tanáraiknak. A rajzolás, alkotás öröme után itt másfajta örömet élhetnek át. A faleroneiek ekstázisa, elragadtatása érhető elfogódottságuk okán. Sokan jönnek, és legtöbbször is visszaérnek. Mindenkinek meg akarják mutatni a képeket, melyeken megelevenednek gyerekkoruk helyszínei, például az a sarok, ahol a bújócskánál számolni kellett, vagy lakóházuknak akár csak egy kis részlete. Mutogatnak, vitáznak, mesélnek. Még az esti kutyasétáltatás alkalmával is visszatérnek. Kutyástól. Ugyan kutyaszemmagasságban nincs kép, de nem is annak kedvéért. A kiállítás egyértelmű siker, minden képre több vevő is akadna, de képet nem adunk el. A művészettel nem üzletelünk. Viszont ajándékozni lehet, éppúgy, ahogy ők is kedveskednek nekünk, őszintén, szeretetből. A haszonszerzés gondolata nélkül.

Többször volt már kiállításunk a Sala Comunaléban, a volt városi színház terében kialakított teremben. Egy alkalommal

korábban megszervezett két másik kiállítás miatt foglalt volt a Sala Comunale és a San Sebastiano templom is. A maradék elven a volt fedett piac boltozott tereit kaptuk meg az egykori klarissza kolostor alsó szintjén. A két közbenső pilléren nyugvó hatosztatú, boltozott tér tele volt hordóval, bárszekrényel, hűtőpulttal, zászlókkal és mindenféle tárggyal. Egy elképesztő rumlit vettünk át. Szerencsére az egyik helybéli gazda, hatalmas keretekre feszített fehér vásznait ideiglenesen itt tárolta. A rumlit átcsoportosítottuk egy kieső részre, eltakartuk a vászon paravánokkal, és az így felszabadított térben állítottuk ki a képeket. Vendéglátóink, amikor visszatértek döbbszent képet vágtak. Szemmel láthatólag nem ismertek rá a helyre. Aztán hirtelen felragyogott az arcuk és büszkén mondták, hogy azért kaptuk ezt a szép helyet, mert olyan szép. Persze, ehhez az is kellett, hogy a reménytelen káoszban felfedezzük az ott rejtőzködő szépséget, minőséget. A megnyitó után itt borozgattunk, tárlatvezettünk, társasjátékoztunk, tollasoztunk.

A kiállítások mindig hihetetlen sikernek és látogatottságnak örvendtek. Ez nem meglepő, mert a helyiek érzelmileg érintettek a képek témája miatt, a színvonal pedig a távolabbról idelátogatók számára is vonzóvá teszi a tárlatokat. A művésztelpelet igyekszünk Ferragosto idejére szervezni, hogy az amúgy is ünnepekkel, eseményekkel, látványosságokkal teli időszakhoz mi is hozzátegyünk. Ilyenkor a városka főutcája éjfél környékén is zsúfolva van a közvetlen környékről és a messzebből jöttekkel. Olaszos időbeosztás szerint a kiállításokat éjfélig kellett nyitvatartani, de ebben, a számunkra késői időpontban is nehéz volt bezárni a kiállítótermet a tömeg miatt. 2012-ben egy meglepő, de nagy sikerű ötletünket valósíthattuk meg. A kiállított képeket nem zártuk be egy terembe, hanem a főutcán (Corso Garibaldi), az egyházi (Piazza della Libertà) és a világi főtéren (Piazza della Concordia) az üzletek kirakataiban állítottuk ki, így téve lehetővé a kiállítás huszonnégyórás látogatását és másik küldetésünk az elnéptelenedő óváros élettel való telítését a bezárt üzletek kinyitásával, redőnyeik felhúzásával.

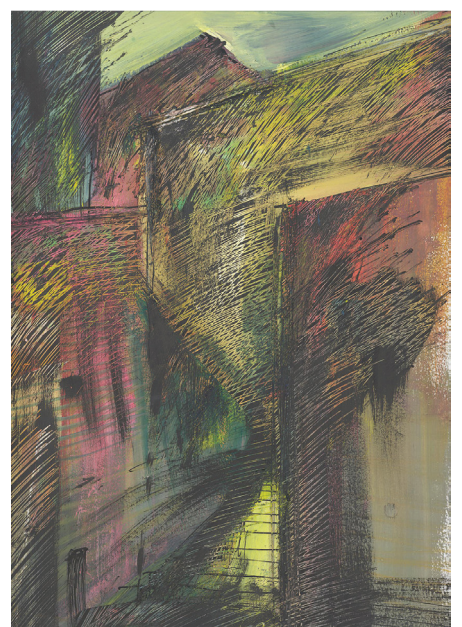
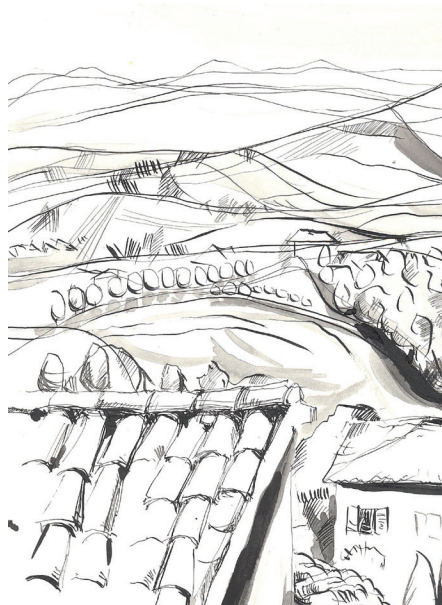
Dávida Eszter, 2012

Lajkó Nóra, 2010

Kiállítás, BME - Rajzi Galéria, 2012

Csákvári Anita, 2012
Matúz Péter, 2012
Eleőd Ákos, 2012
Dávida Eszter, 2012
Krauth Vera, 2012
Pintér Magdi, 2008
Lukátsi Marcell, 2012

Visy Bálint, 2012
Helmeczi Zsófia 2012
Kendi Bogáta, 2012
Máthé Virág, 2012
Koczkás Kornél, 2012
Major Flóra, 2012
Kronavetter Péter, 2008
Jauernik Zsófia 2012

TÉZISEK

„Az útravalót, a ,hamuban sült pogácsát’ már bizonyos, hogy Pogány Frigyes tette tarisznyámba.”

Balogh Mihály ötvösművész

Művésztelep

Az egyetem, mint intézmény elnevezését a legtöbb európai nyelv a latin universitas szóból eredezteti. Az universitas szót eredetileg a mai jelentésétől eltérően használták: közösséget, összetartozó csoportot jelentett. A középkorban, amikor az egyetemre, mint oktatási formára alkalmazni kezdték még a tanárok és diákok összességét jelentette, nem a tudományokét. Ha a szó eredeti jelentését nézzük, a tömegképzés igencsak eltávolodott ettől. Véleményem szerint, igényes, gondolkodni, alkotni, a jövőt jó irányba mozdítani képes szakembereket nem elégséges csak a tudományokban való jártassággal felvértezni. Ez fokozottan igaz a művészeti képzésekre, így az építészképzésre is. A nagy létszámú évfolyamok, a kredit rendszer által szétördelt, széthulló tankörök miatt a diákoknak még nagyobb szükségük lenne a közösségre, az összetartozásra, együtt létre, együtt alkotásra. Ehhez adhat lehetőséget egy közös műterem, a művésztelep.

Olaszország

A megszokott környezetünkben kiszakadva más ingerek érnek bennünket, így egy idegen helyen sokkal intenzívebbek észleléseink, benyomásaink. Agyunk is rutinműködése helyett folyamatos csúcstüreműdben dolgozik. Mindez fokozottan igaz, ha más nyelvi környezetbe, kulturális helyzetbe, kultúrtájra kerülünk. Az idegen föld, azaz a külföld lehet céljaink megvalósításra a legjobb helyszín. A művésztelep jellege miatt Olaszország.

Falerone

A világ megismerése két módon történhet. Az egyik szerint a lehető legtöbbet akarjuk látni, mindenhová el akarunk jutni, de a Föld, még így az úrkorszak kezdetén is oly hatalmas tárháza a szépségnek, ismereteknek, hogy ez az út könnyen felszínes élményhalmozássá válhat. Mély tartalmat, relációkat ily módon nem tárhatunk fel,

nem ismerhetünk meg. A másik lehetőség közvetlen, szűkebb környezetünk minél inkább elmélyült kutatása, megélése. Erre talán az egyik legjobb mód, ha rajzolunk, mert miközben rajzolunk, megfigyeljük, elemezzük, értelmezzük a látottakat és közben a neszek, illatok, fények sőt még a szellők is hatással vannak ránk. A világ ilyen valóság megismeréséhez szükségünk van egy helyre, ahová évről évre visszatérhetünk. Ha létezik egy hely, ahová visszatérünk és ahová tartozunk, a közösség is kialakulhat az ottaniakkal.

Kiállítások

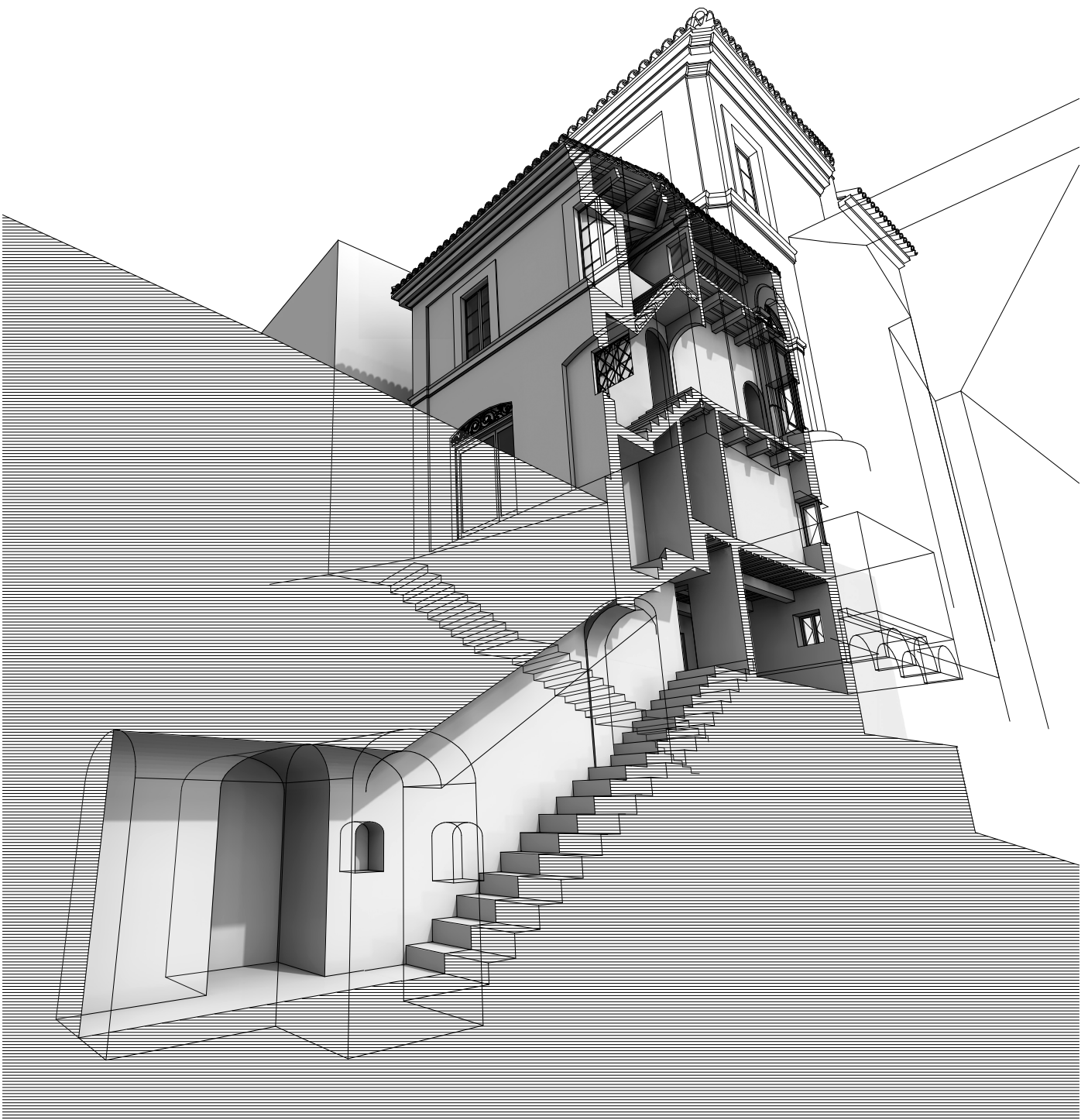
Az egyetemnek, mint a diákok és tanárok közösségének nem szabad megelégednie csupán a közös tanulással, alkotással. A diákok számára nem csak tudást kell átadni. Élményekkel kell gazdagítani őket, közösséget kell teremteni számukra. Mindezekon kívül létre kell hozni azokat a fórumokat, amelyeken a diákok bemutatgatják eredményeiket, illetve fel kell tárnunk előttük tudományos és művészeti fejlődésük lehetőségeit. Művésztelep esetében ez kiállításokat, a tudományos diákkör képzőművészeti szekciójában való részvételt jelent.

Pogányi elvek

Pogány Frigyes szerint a környezet is emberformáló. Ennek a megállapításnak a lényegét, nekünk oktatóknak mindenkor szem előtt kell tartanunk. Az oktatást, nevelést nem zárhatjuk be a tanterem négy fala közé, és amennyiben e falak közül kimoszodunk, lehetőség szerint olyan környezetbe kell vinnünk a diákokat, ahol a Pogányi megállapítás működhet, és pozitív módon alakíthatja személyiségüket. Az utazás, a közösség élménye mellett, az észrevétlenül beléjük ívódó harmóniák, formai, téri megoldások, komponálási módok, helyzetkezelések, mind-mind részévé válhatnak szakmai eszköztáruknak.

Faleronei ház helyreállítási terve - Váli István 2012

Pintér Magdi, 2008

Matúz Péter, 2012

Miskó Adrienn, 2009

